

HUNOK HAVASELVÉN

HUN HATALMI ORDU A ROMÁN ALFÖLDÖN

G Á L L E R W I N

A román Alföld (*Câmpia Română*) földrajzi név alatt két eltérő nevű történelmi politikai egység déli részét értik (Nagy-Havasalföld keleten [régí szép magyar nevén: Havaselve], Olténia pedig nyugaton), amely azonban geomorfológiai szempontból ugyanaz, ennek alegységei nem mások, mint az eurázsiai steppe¹ legnyugatibb nyúlványai. Ezek közül a legfontosabb a legnagyobb kiterjedésű löszsíkság, egykori füves, egyhangú sztyepp, a *Bărăgan*. A román Alföldtől északra a Géta-hátság (*Podișul Getic*) terül el, e területektől északra már a Géta-Szubkárpatok (*Subcarpații Getici*) és a Kárpátkanyari-Szubkárpatok (*Subcarpații de Curbură*) található. A Kárpátkanyari-Szubkárpatoktól egészen a Mehedintji-fennsíkig észak-déli és északnyugat-délkeleti irányban számos folyó szeli át e régiókat (Argeș, Buzău [Bodza], Dâmbovița, Ialomița, Jiu [Zsil], Mostiștea, Neajlov, Olt, Vedea), illetve északi irányban számos szoros és átjáró révén lehet Erdélybe átjutni. Ezen – a Balkán félsziget előtti, a Duna által elválasztott – síkságon telepedett meg számos, keletről jött népcsoport, makrocsoport a hun kor nagy változásai előtt, de itt szállásoltak a Kárpát-medencei honfoglalásuk előtt Bayan avarjai, Asparukh bolgárjai, talán a magyar honfoglalók egyes csoportjai, nem is beszélve később itt letelepedett besenyő, kun, úz, mongol klánokról, amelyek régészeti emlékei egyre nagyobb mennyiségben kerülnek elő az utóbbi időszakban.

STEPPEI BIRODALMI STRUKTÚRÁK ÉS NOMÁD KONKURENCIALIZMUS

A több ezer kilométeren át húzódó Eurázsia steppeövezet nomád világának kutatása esetében a legnagyobb problémát az okozza, hogy a róluk szóló narratív források nem elemzés céljából íródtak, és elsősorban a „magas”, írásos kultúrák világnézetét és társadalmi-politikai szemléletét adják vissza a steppe népeiről. E források tükrében beszélünk az írástudatlan nomád társadalmak politikai rendszereiről, identitásairól, kulturális hagyományairól, az e keretek között fennálló jogi, etikai-erkölcsi normáikról.

Pontosan két évtizede a kora középkori hatalmi jelenségek kapcsán Walter Pohl a „steppeállam” és a „steppebirodalom” (*steppe state* és *steppe empire*) fogalmakat használta az ázsiai, steppén kiforrt, a nomád életmód, földrajzi lehetőségek és kontextusok összefüggésében megjelent hatalmi struktúráira. E steppebirodalmak esetében a hatalom nem alulról felfelé, hanem fentről lefelé szerveződött (ellentétben a népszuverenitás elve alapján alkotott modern

¹ Jelen közleményben a megszokott „sztyepp” alak helyett a szerző által használt „steppe” formátumot használjuk, amely alatt kifejezetten a hatalmas kiterjedésű eurázsiai füves puszták koraközépkori földrajzi, katonai, politikai és (etno)kulturális összefüggését értjük. (A szerk.)



Fejedelem – Attila hun király nyugat-európai ábrázolása a kora újkor végén (Österreichische Nationalbibliothek / Picryl)

nemzetállammal és modern nemzettel), tehát a legitimitás nem a néptől, hanem szakrális forrásból származott.² A kora középkori „barbár” nagycsoportok hatalmi struktúráinak identitástudata a vezető (legyen az kagán, király stb.) köré szerveződött, vagyis nemcsak a hatalom volt szakrális, de a népesség – mikro- és makrocsoportszintű – identitástudata is szorosan kötődött e hatalom szakrális voltához. Úgy is fogalmazhatunk: *a vezetőnek, illetve az elitnek volt népe s nem a népnek vezetője*, vagyis történelmi időben még nagyon messze vagyunk a 18–19. századi, Rousseau-ra visszavezethető népszuverenitás elvén alapuló modern államkonstrukcióktól. E struktúrák úgy hajtották végre a steppeállam-

² Joseph CANNING: *A középkori politikai gondolkodás története 300–1450.* ford. NEMERKÉNYI Előd, Osiris, Bp. 2002. 36.

szervezést, hogy közben makrocsoportra emlékeztető *vertikális jellegű horizontális identitástudatot* hoztak létre.³ A hatalom – különféle okokból történnő – eltűnése (a vezető halála) sokszor, de nem feltétlenül egyenesen vezetett a hatalmi struktúra széteséséhez, illetve az illető identitástudat elenyészéséhez, eltűnéséhez. Ez a politikai jelenség magyarázza meg a forrásokban gyorsan egymást követő népnevek gyakoriságát is.⁴

Egészen más volt a társadalomszervezés elve is, ahogyan a steppebirodalom fogalmával szoros kapcsolatban levő *nomadizmus* – e politikai struktúrák gazdálkodási módja – kapcsán is új és elgondolkodtató modellt a kultúranropológiai kutatások vázoltak.⁵ Ezen megfigyelések szerint egy olyan, „dinamikus-kónikus klánrendszernek”⁶ nevezhető társadalomszervezési modell létezett, amelynek lényege a főklán megléte, alatta pedig társadalmi szempontból a különféle „sógor klánok” hálózata;⁷ ezek társadalmi versenye arra épült, hogy a kónikus jellegű rendszerben magasabb szintre kerüljenek. Somfai-Kara Dávid egy individuumhoz köthető többféle klánt sorolt fel: saját klán, anyai klán, feleség klánja, férjhez ment lány klánja stb. Jól láthatóan a klánrendszer egy bonyolult hálózati rendszert hozott létre, amelyben azonban a modern korok által létrehozott identitások, mint például az azonos nyelv (ne is beszéljünk a hivatalos

nyelv fogalmáról) még teljesen másodlagos szerepet játszott. E vertikális rendszer teljes ellentétben van a modern, a kapitalista struktúrák korában létrehozott/létrejövő horizontális identitású és érzületű társadalommal, a modern nemzettel.⁸ Tehát: mindezek a realitások olyan kulturális, politikai-katonai kereteket öleltek át, amelyekben a politikai lojalitásnak és a különféle eredetnek, rokoni kapcsolatnak – e bonyolult és képlékeny rendszer(ek) keretében – egy adott szinten és politikai térben való elfogadása egyet jelenthetett egy adott hatalmi struktúra létrejöttével.

Ezen steppei nomád, „dinamikus-kónikus klánrendszeren” alapuló birodalom, talán „legklasszikusabb” példája a Hun Birodalom, amelynek seregei 376-ban mutatkoztak be és hívták fel magukra a kor római írástudóinak a figyelmét (Ammianus Marcellinus, Eunapios, Orosius).

A HAVASALFÖLDI HUN ORDU⁹ POLITIKAI ÉS KULTURÁLIS ELŐZMÉNYEI

A hun hódítást megelőző korszak már említett „barbár” politikai-katonai hatalmi modelljének első típusát a mediterrán jellegű görög–római rendszer által integrált germán hatalmi struktúrák jelentették.¹⁰ Havasalföld és Moldva területe e korban a 4. századi írott forrásokból jól ismert Athanarik Guthiuda/Gothia stuktúrájához sorolható. A Wulfila-féle Biblia adatai, ha részlegesen is, leképezik a 4. századi *Guthiuda/Gothia* társadalmát. A hatalom élén a *thiudans* állt, ugyanakkor a korszak got királyát, Athanarikot a korabeli rómaiak a *iudex*

3 Hasonló jelenségre gondolhatott Walter Pohl is: „*The Avars were a vertically organized macrofederation*”. Walter POHL: *The Avars. A Steppe Empire in Central Europe, 567–822*. Cornell U. P., Ithaca–London 2018. 12.

4 Vö. Joó Tibor: A magyar nemzet eredete. *Kommentár*, 2023/1. (A szerk.)

5 SOMFAI-KARA DÁVID: *Modern török nyelvű etnosok kialakulása Közép- és Belső-Ázsiában = Dentumoger I. Tanulmányok a korai magyar történelemről*. szerk. SUDÁR Balázs, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Bp. 2017. 343–355.

6 A fogalom magyarázatával kapcsolatban lásd: GÁLL Erwin: *A hatalom forrása és a magyar honfoglalás – hódítás és integráció. A korai magyar történelem egy régész szemzőgéből*. Magyarságkutató Intézet, Bp. 2019. 21–26. A fogalom már a 20. század ’30-es éveiben megjelent „*conical clan*” formájában, de közlésre csak 1955-ben került sor. Paul KIRCHHOF: *The principles of clanship in human society*. *Davidson Journal of Anthropology*, 1955/1. 1–10.

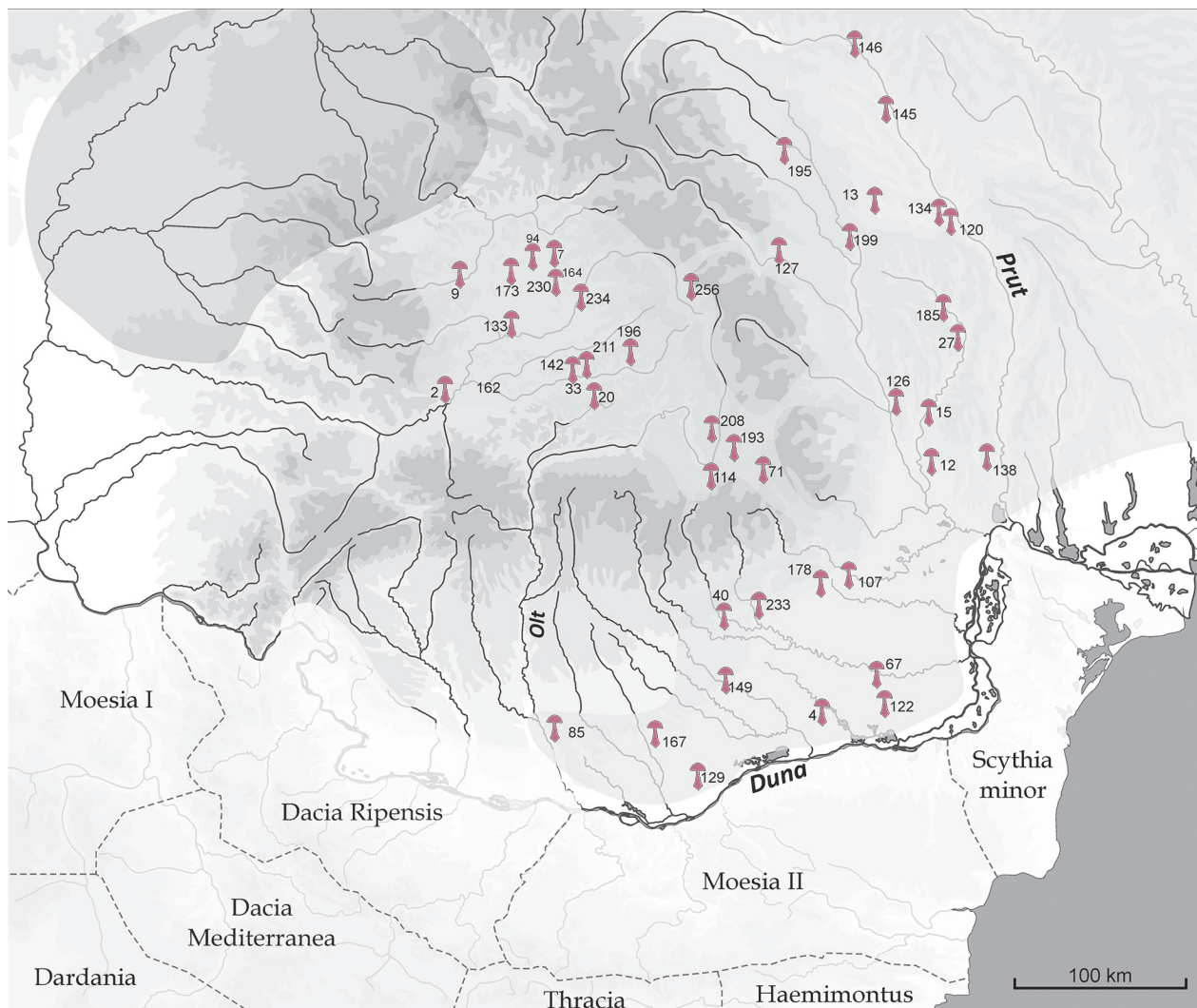
7 SOMFAI-KARA: *l.m.* 344. Hasonló jellegű szemléletmód azonban feltűnik Szűcs Jenőnél is. Lásd: Szűcs Jenő: *A magyar nemzeti tudat kialakulása*. Osiris, Bp. 1997. 199.

8 Lawrence M. FRIEDMANN: *The Horizontal Society*. Yale U. P., New Haven 1999. 11–12. A nacionalizmusról lásd pl.: Benedict ANDERSON: *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. VERSO, London–New York, 2006.

9 A fogalommal kapcsolatban lásd: BÓNA István: *Hunok és a nagykirályaik*. Corvina, Bp. 1993. 54.

10 Walter POHL: *A Non-Roman Empire in Central Europe: the Avars = Regna and Gentes. The Relationship between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World*. szerk. Hans-Werner GOETZ – Jörg JARNUT – Walter POHL, Brill Academic Publisher, Leiden–Boston, 2003. 571–574.

vertikális–hierarchikus struktúrák kulturális szintézise



1. térkép: A Munténia, Moldva és Erdély területén elterülő Marosszentanna–Csernyahov régészeti kultúra temetői (Radu Harhoiu–Daniel Spânu–Erwin Gáll: *Barbari la Dunăre* [Cluj-Napoca, 2011] Fig. 6 nyomán átrajzolta a szerző)

(bíró) és *iudex potentissimus* címmel is illették (utóbbi szónak a 4. század végi latinban kormányzó/helytartó jelentése is volt), ahol ez az összes többi *reiks* (vezér) felett álló *thiudans* megjelölése. Mindez azt jelenti, hogy létezett azon vertikális–hierarchikus struktúrák hálózata, amely feltétele egy nagyobb területen működő hatalmi képződménynek. A népesség e korszakban társadalmilag egyértelműen rétegződött volt: a területi egységeket (*garvikat*) jelentő nemzetségek nagycsaládkból (*sibja*) tevődtek össze, amelyek a rétegzett társadalmú faluközösségek megjelölései voltak (az *unsibja* törvényen kívülit, istentelent jelent). Egy-egy falu (*haims*) általában egyetlen *sibi* lakóhelye volt. A falvak lakói apajogú családokból (*fadreins*) állottak, a nagy és tehetős családok közösen birtokolták a falu körüli földeket (*haimothlis*).

Az írott forrásokban emlegetett athanariki Guthiuda/Gothia uralmi rendszerét a régészeti szakirodalomban Marosszentanna–Csernyahov régészeti kultúrával szokták azonosítani (temetők és települések alkotják), amely a Kis-Szamos vidékétől egészen a Dnyeperig (főleg a tipikus temetők) követhető (1. térkép).¹¹ Régebben még frappánsabban a *gót* etnikum kultúrájaként értelmezték, manapság viszont egy hatalmas területen létrejövő egységességet mutató kulturális szintézisként értelmezik, amelyet alapjaiban határozott meg a mély krízis jeleit mutató 4. századi Római Birodalommal való kontaktus. A napjaink Kijevétől egészen Kolozsvárig, illetve egészen az Al-Duna vonaláig követhető kulturális szintézis első látásra valóban az egységesség jeleit mutatja,

11 Ioan IONIȚĂ: *Sântana-de-Mureș-Černjachov-Kultur = Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. 26/2. Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2004. 445–455.

azonban valójában a különféle barbár *gens*ek népességeinek színes hálózata, melyet politikai szempontból a két skandináv eredetű, a vízi- és osztrogót *gens*ek elitjei által létrehozott hatalmi struktúrák tartották kezükbe.¹²

Ha kritikusabban átnézzük a havasalföldi 4. század második felének régészeti leletanyagát, a fentebb említett – és a 19. századi nacionálromantika korára visszavezethető szemléletben gyökerező – egységesség jelentős mértékben revideálásra szorul. A 4. század második felére keltezhetően számos olyan lelőhelyet dokumentáltak, amelyek nem illenek bele a szakirodalom által súlykolt összképbe. Így e temetőkben regisztrált temetkezési szokások számos elemükben térnek el a fentebb említett Marosszentanna–Csernyahov-kultúra temetőiben regisztráltaktól (például a sírgödörökbe a halottakat nem észak–dél irányban helyezik, hanem fordítva, ami egyébként a szarmata kor népességeire is jellemző), illetve megjelennek a rituálé keretében a fegyverek is, amelyek a megelőző időszak temetkezéseiből hiányoztak (Pietroasele-2. számú temető, Drăgănești-Olt, tárgşori temető esetében is: a nagyon sokszor hivatkozott 444. sír és a mellette lévő sírcsoport, Ciorani).¹³ Radu Harhoiu szerint mindezt a hun hódítás és migráció „előszeleként” értékelhetjük,¹⁴ őserinté keleti, hunok előtti csoport jelenhetett meg Havasalföld területén, ezt a migrációt pedig főképpen a T alakú török jelképeznek (ilyen ismert is a két imént említett lelőhelyről). Jómagam mindezt nem feltétlenül a keletről nyugatra irányuló migráció(k) jeleiként interpretálnám (T alakú török korábbi telepanyagból is ismeretek), hanem inkább fordítva: az a tény, hogy a 4. századra a(z) Athanarik uralma alá tartozó falvak tanácsának, gyűlésének (*gamainths*) – a *Passio Sabae* alapján – csak formális szerepe maradt, egyértelműen arra utal, hogy a társadalmi verseny eredményeképpen a régebbi struktúrák lényegtelené váltak, sőt ezen társadalmi verseny régészeti is megfogható módon vertikális rétegződést eredményezett. Meglátásom szerint a Marosszentanna–Csernyahov-kultúrához köthető 4. század második felére keltezett fegyveres sírok e kontextusban értelmezendők.

Számos havasalföldi és moldvai temető használatát nem lehet lezárni 380 körül, ahogyan tette a szakirodalom (az írott források szerint Athanarik 376-ban menekült kíséretével a Római Birodalomba, s ezzel kapcsolták össze a temetők felhagyását), hanem jóval később, a 420-as években.¹⁵ Vagyis ezen temetők felhagyásának időszaka nem a hun migráció kezdetét, hanem a havasalföldi hun *ordu* kialakításának, megalapításának kezdeti időszakát jelezhetik. A következőkben erről lesz szó.

A HUNOK STEPPEBIRODALMA

A gót Athanariknak a Római Birodalom árnyékában formálódó kezdetleges germán jellegű hatalmi struktúrájának a 4. század utolsó negyedében a *nomád hunok steppebirodalma* vetett véget, amely a semmiből bukkant elő a 4. század második felében.¹⁶ 376 nyarán Athanarik gót hadseregét szétverték, s mindez mintegy bevezetése volt a térségünkben a több mint hét évtizedes hun uralomnak. Azt tudjuk a forrásokból, hogy a nomád életforma, ahogyan arra már az antik auktorok is felfigyeltek (Arisztotelész, Thuküdidész), tökéletesen párosult a katonai életmóddal, következtetésképpen e nomád közösségek egyértelműen szoros viszonyban voltak a folyamatos hadjáratban való részvétellel. Ez alapján a hun társadalmat jogosan nevezhetjük „hadi társadalomnak” (*warrior society*).

12 A gótok történetét lásd: Herwig WOLFRAM: *History of the Goths*. University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London, 1990.

13 A lelőhelyek szakirodalmát lásd: Radu HARHOIU: *Huni și goți hunicii la Dunărea de Jos*. Cetatea de Scaun, Tâgoviște, 2020. 155.

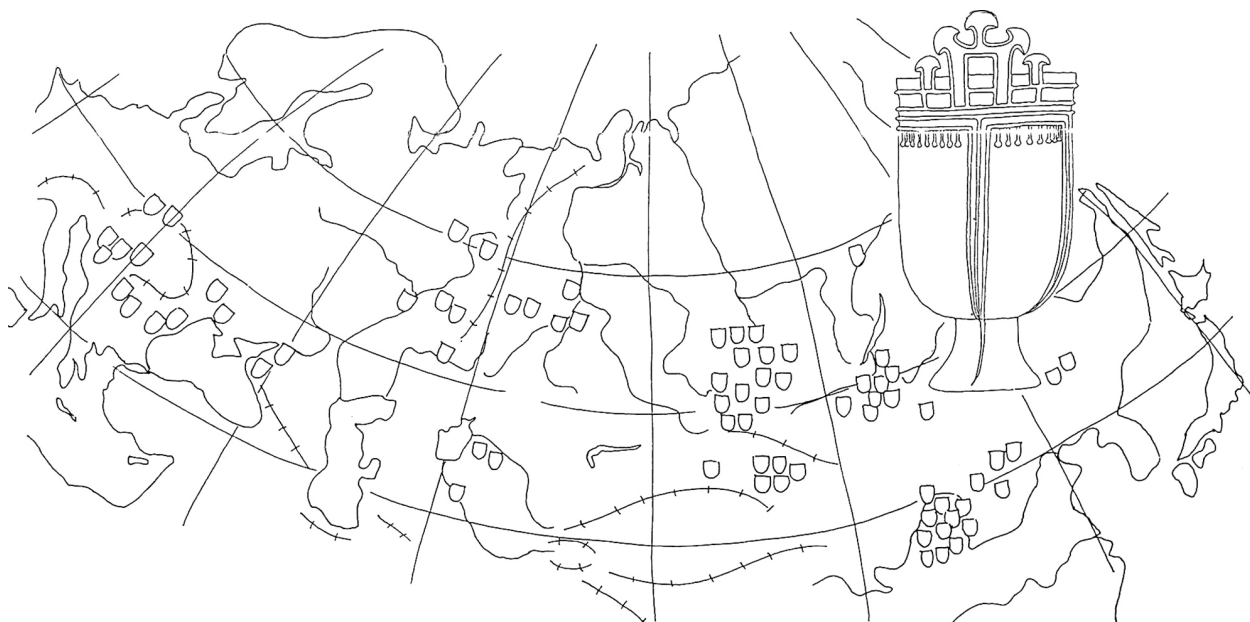
14 Lásd Radu Harhoiu kötete II. fejezetének címe e szempontból is sokatmondó: *Huni înainte de huni*, vagyis *Hunok a hunok előtt*.

15 Vlad-Andrei LĂZĂRESCU: *Locuirea în Transilvania din ultimele decenii ale provinciei Dacia și până la prăbușirea „imperiului” hunic*. Academia Română–Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2015. 125. Fig. 67–68.

16 A hunok elődeiről lásd: BÓNA: *I.m.*



hun strukturális politikai integráció



Eurázsiai birodalom –

A hszüingnu és hun bronzüstök elterjedése Közép- és Kelet-Európában, valamint Észak-Ázsiában (Wikimedia Commons / Érdy Miklós gyűjtése nyomán, Bérczi Szaniszló rajzgyűjteménye)

A gót társadalmi berendezkedésre épülő hatalmi rendszert igazta le a steppei eredetű hun rendszer. A hun hatalmi struktúra katonailag sokkal szervezettebb volt, emiatt sikerült legyűrnie a különféle politikai-katonai struktúrákat (alánok, osztrogótok) egészen a vizigótokig és a mai magyarországi alföldi szarmatákig, melynek eredményeként az Al-Dunától az Urálig elterülő tágas és nomád életformájuknak megfelelő síkvidék a kezükbe került, ezen steppeövezet uralmát márpedig a nomád struktúrák egyik fő erényének nevezhető információáramoltatás megszervezésével tartották fent.¹⁷

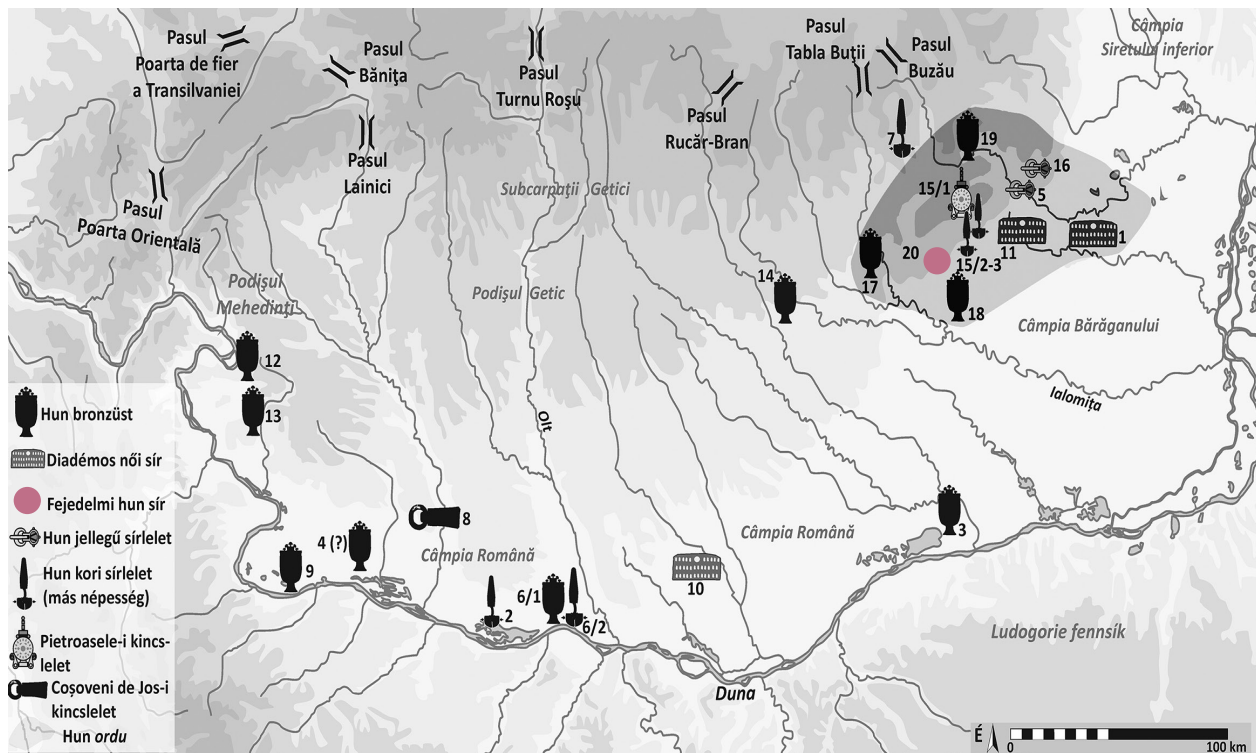
A hun birodalom politikai hatalmi berendezkedésének alapja, magva az ázsiai gyökerű isteni eredetűnek tartott főhatalom volt, amely megőrizte vezető szerepét, elfogadottságát egészen Attila 453-as haláláig (vö. követjárások Attila udvarába). A hun steppebirodalom irányítását nem napjaink fogalmai alapján kell elképzelni. E hatalmi rendszer összetartása a *nagykirály*, *másodfejedelem* (kettős hatalmi rendszer?) és a meghódított népelemek elitjeinek kapcsolatán, illetve érdekén múlt, sokszor pedig dinasztikus házassággal erősítették meg. Nem tévedünk sokat, ha azt mondjuk, hogy a hun birodalom története a különféle eredetű családok, dinasztiai, klánok és elitjeik hálózatának története, amely jelenség „manipulátora” maga az időközben kialakult központi hun hatalom volt.¹⁸ A meghódított népek élére esetenként a dinasztia tagjai kerültek, máskor viszont meghagyták a meghódított népesség vezetőjét, vagy pedig új, bennszülött vezető került a presztízst elvesztő dinasztia helyére (e jelenséget nevezhetjük *strukturális politikai integrációnak*). Következtetésképpen a „hun” elnevezést nem mint modern etnikai fogalmat, hanem mint politikai struktúrát kell értelmezni és értékelni.

HUNKORI RÉGÉSZETI LELETEK A ROMÁN ALFÖLDÖN

A népvándorlás kori régészet bő 150 éves kutatástörténete alapján napjainkra már eléggé pontosan körvonalazhatók a hun kori régészeti leletanyag fő jellegzetességei, ebből pedig levonhatók társadalomrégészeti, de akár (közvetett

¹⁷ A mongolok által szétvert Magyar Királyságból Karakorumban (kb. 12 000 km) az üzenet a nagyánhoz nagyon gyorsan jutott el. A mongolok kommunikációs postarendszerével kapcsolatban lásd bővebben: VÉR Márton Gergő: A Mongol Birodalom postahálózata és VIP-kártyája: a paiza. *Határtalan Régészet*, 2020/1. 48–50.

¹⁸ Hogy Ruga, Attila apja rokona volt-e a korábbi hun vezetőknek, például Uldinnak, arról nincsenek információink. Uldin valószínűleg még nem volt egyeduralkodó. BÓNA: *I.m.*



2. térkép: Havaselve és Olténia területén regisztrált hunkori régészeti leletek és hun *ordura* utaló Buzău környéki lelőhelyek: 1. Bălteni, 2. Bistret, 3. Boşneagu, 4. Oltenia/malul Dunării, 5. Buzău, 6. Sucidava-Celei I, 7. Chiojdu, 8. Coşovenii de Jos, 9. Desa-Ciuperceni, 10. Dulcea, 11. Gherăseni, 12. Hinova, 13. Hotărâni, 14. Ioneşti, 15. Pietroasele (15/1: kincslelet, 15/2-3: temető), 16. Poşta Câlnău, 17. Târgşorul Vechi (17/1: hun üst, 17/2: hunkori sírok), 18. Boldeşti-Grădişte (Prahova), 19. Lunca-Frumoasa és 20. Condratu A7-es autópálya (Gáll Erwin rajza)

módon tehető) politikai-katonai, geopolitikai következtetések. Két fő forráscsoportból, depó- és áldozati leletekből, illetve temetkezésekből származó anyagi kultúra, illetve az ásatások során megfigyelt rituálék láncsorként kötik össze óriási kiterjedésű területek közösségeit, mindezek pedig olyan régészeti jelenségek, amelyek egyértelműen utalnak a hunok hatalmi struktúrájának kiterjedésére, de kulturális és mentális hatásaira is, még hosszú ideig a hun steppebirodalom szétesése után is.¹⁹

Az előbb említett két forráscsoportból származik az a jellegű leletanyag, amelyet a kutatás egyértelműen a hun korszak jelképeként értékel: öntött bronzüstök, diadém mellékletű női sírok, illetve hun kori fegyveres, lovas férfi sírok. E három jellegű régészeti forráscsoport mindegyikét dokumentálták a román Alföldön, az első ilyen jellegű leletet idestova száz éve. Vegyük sorra őket!

1) A nagy úrtartalmú, nomád közösségi fogyasztást (akár 50–100 fős csoportok közös lakomáit) lehetővé tévő, öntött bronz hun üstök a közösségi rítus, a közösségi identitás, szolidaritás elemei.²⁰ Nagyon kevesen tudják, hogy az ázsiai hun migráció szimbólumaként tartott öntött bronzüstök egész Eurázsia területén a legnagyobb számban a román Alföldről ismertek: innen összesen tíz lelőhelyről került elő tíz vagy tizenegy üst vagy üsttöredék, szemben a Kárpát-medence központi területeinek hét leletével,²¹ s mindez úgy, hogy a magyarországi hun kori régészet kutatási stádiuma jóval előrébb tart, mint a román alföldi (ennek okai a fentebb említett nacionálromantika korában gyökereznek). Mindez eléggé szemléletesen egyértelműsíti a román Alföld jelentőségét a steppei hun birodalmi struktúrában. Az üstlelőhelyek előkerülési helyét tanulmányozva nem okoz nagy nehézséget azt is észrevenni, hogy egy részük (tíz vagy tizenegy esetből hat) közvetlenül a Duna mellett, két esetben pedig elpusztított római erődől került elő. Ezen erődök megszűnési ideje – a régészeti ásatások

19 Michael KAZANSKI – Patrick PÉRIN: *La Tombe de Childéric: un tumulus oriental? = Mélanges Jean-Pierre Sodini. Travaux et Mémoires* 15. szerk. F. BARATTE – V. DÉROCHE – C. JOLIVET-LÉVY – B. PITRAKIS, Association des Amis du Centre d'Histoire et Civilisation de Byzance, Paris, 2005. 287–298.

20 Gergely SZENTHE: *A new sacrificial deposit of the Hunnic period from central Hungary and its archaeological and historical context = The Huns between Central Asia, the Near East and Europe. The Archaeology of Nomadic Imperialism circa 300 CE – 600 CE.* szerk. Philipp VON RUMMEL – Richard PAYNE, Berlin–Chicago 2018.

21 Zsófia MASEK: A fresh look at Hunnic cauldrons in the light of a new find from Hungary. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 2017/68. 75–135.

fényében – éppen a hun kor, vagyis az 5. század első évtizedei, amelyek alapján jogosan gondolhatunk arra a tényre, hogy a Duna vonalának erődítményeit leromboló Hun Birodalom seregei a sikeres harcok után közösségi áldozatokat mutattak be a sikeres harc után!

2) A 3–5 cm széles lemezabroncsos diadémmal díszített, nagyon gazdag női sírleletek, mint a steppei viselet sajátos darabjai, előkelő helyet foglalnak el a hun népmozgalom régészeti bizonyítékai között. A hun üstökhöz hasonlóan, középregonális szempontból összehasonlítva, a legtöbb hun diadémlelet női sírból hasonlóképpen a román Alföldről ismert, az Uráltól kezdődően egészen Lengyelországig.²²

3) A számos fegyveres (vagy erre utaló), hun kori sír közül mindeddig mindössze csak a Moldva északi részéből, Concești-ben előkerült lovas sírt lehetett fejedelminek tekinteni. Számos szerényebb fegyveres sír, illetve gazdagabb szórványlelet azonban utal a régió e szempontból is kiemelkedő voltára. Az „i”-re a pont éppenséggel 2022. december 7-én került fel: a Buzău–Pitești A7 autópálya építést megelőző ásatáson olyan nagy méretű sírgödör került elő, amelynek leletanyaga – minőségben és mennyiségben – páratlan a hun kor régészetében (gazdagabb Bátaszék, Pannonhalma és Pécs-Üszögpusztai sírleleteinél). A lova részeivel eltemetett férfi arcára aranymaszkot helyeztek, a sírgödörébe megrongált bronzüstöt tettek, s összesen több mint száz, főleg arany- vagy aranyfóliával bevont tárgy került elő a temetkezés mellékleteként (ékszerek, fegyverek, használati eszköz, lószerszámok).²³ Ez csak a Kárpát-medencei hunok eddigi legnagyobb leletével, a nagykirályok családjához kapcsolható szeged-nagyszéksői áldozati lelettel állítható párhuzamban. E temetkezés kimerítő vizsgálata minden bizonnyal nagyon sok új adattal fogja gazdagítani a hun kori román Alföldről való ismereteinket, szorosabbra fűzve e területeket úgy a magyar Alfölddel, mint az eurázsiai steppeövezettel.

Ahogy láthatjuk tehát, összességében eléggé kevés lelőhely ismert; ez azonban nem regionális sajátosság, hanem a hun korszak egyik fő régészeti jellemzője, amely egyértelműen kapcsolatban van a korszak demográfiai katasztrófájával. Az 5. századi egyértelmű népességcsökkenés azonban Havaselvén és Olténiában sem a hun hatalom megjelenésével kapcsolható össze, sokkal inkább a Római Birodalom széthulló struktúráinak, a demográfiai és gazdasági válság következményeinek tulajdonítható.²⁴



Lovas nép – Hun harcost ábrázoló ezüstpénz az 5. századból
(Wikimedia Commons)

KÖVETKEZTETÉSEK

A román Alföld északkeleti szeglete eurázsiai stratégiai jelentőségű, geopolitikai, katonai és gazdasági kommunikációs szempontból egyaránt. Az Eurázsia-steppe irányában a nyugat–keleti steppeút, illetve az észak–dél irányú (Erdélyből a Balkán és a Fekete-tenger felé) utak csomópontja éppen Buzău (Bodza) környéke. Előzményeiként elég, ha csak a várostól nem messze levő Pietroasele területén levő 3. századi római erődöt citáljuk.

Buzău 25–30 kilométeres körzetében, a conduratui A7-es autópálya nyomvonalán feltárt páratlan gazdagságú temetkezés, a gherăseni torzított fejű, illetve a bálteni diadémós női sírok, Poșta Călnău és Buzău nagyon gazdag sírra utaló szórványleletei, illetve a Boldești, Gherăseni és Lunca Frumoasă helyeken előkerült öntött bronzüstök vagy ezek töredékei egyértelműen az 5. századi hun birodalmi elitre utalnak (2. térkép).

Legalább ennyire fontos, hogy a környéken jelentős mértékben kerültek elő más kulturális habitusú népségek leletanyagai is. A germán, illetve alán népes-

22 Ilona KOVRIG: Das Diadem von Csorna. *Folia Archaeologica*, 1985/36. 107–145.; BÓNA: *I.m.* 147–149.; HARHOIU: *I.m.* Fig. 28 térképe.

23 Silviu Ene *Descoperire arheologică impresionantă pe lotul Ploiești-Buzău al A7. Pentru proiectul de infrastructură Autostrada A7, Ploiești-Buzău, investigațiile...* című, 2022. december 20-án tett nyilatkozata a Compania Nationala de Administrare a Infrastructurii Rutiere hivatalos Facebook-oldalán: <<https://www.facebook.com/watch/?v=3586405688255434>>; lásd még: <<https://kronikaonline.ro/szines/nepvandorlas-kori-velhetoen-hun-uralom-alatt-elt-vezer-sirjat-tartak-fel-a-karpatokon-tul>>.

24 Erre lásd: GRÜLL Tibor: A globalizáció és multikulturalizmus kérdései a Római Birodalomban. *Korall Társadalomtörténeti Folyóirat*, 2016/63. 69–83. Lásd még: Brian WARD-PERKINS: *The Fall of Rome and The End of Civilization*. Oxford U. P., Oxford 2005. 138–142.

ségek körében valószínűleg létező, nemzeti rendszeren (*gens*), csoportnormákon alapuló társadalmi rendszer ekkoriban biztosan csorbát szenvedett. Ezeknek leletanyaga ismert minden bizonnyal a pietroaselei temetőkből, egy részük egyszerű mellékletű férfi fegyveres sír (szabad harcosok?). Innen nem messze, de már az Erdélybe tartó út dombvidéke környéken előkerülő keleties vagy éppen germán elitre utaló leletek (chiojdai fibulás sír) arra utalnak, hogy politikai szimbiózis jött létre a keleti hódítók és a meghódított germánság között, eredménye pedig az utóbbiak rétegeinek – már szóba került modell szerinti – strukturális politikai integrációja.

Stratégiai kommunikációs csomópontban való térbeli koncentrációjuk – a hun üstök mint a nomád közösségek közös identitását megjelenítő eleme, a körzetükben előkerült fejedelmi jellegű sír és a hozzá szorosan kötődő gazdag női temetkezések mint a társadalmi elit csúcsai – egyértelműsítik ezen megállapítást. Mindehhez szorosan kötődik és a kérdést első látásra bonyolítja a Pietroaseléről előkerülő világhírű kincslelet, amelynek eredményeképpen mindeddig – főképpen a kincsleletben talált germán írást megőrző karperec alapján – mint germán hatalmi centrumként értelmezték Buzău környékét. Nem zárva ki a germán hatalmi komponens, mégis úgy látom, hogy elsősorban hun hatalmi *ordu* létével kell számoljunk, amelynek keretében germán elitek is helyet foglaltak, ahogyan mindezt Priskos rétor leírásában annyira szemléletesen be is mutatja.²⁵ Ezáltal Bóna István 31 évvel ezelőtti logikus hipotézise, a Buzău környéki hun *ordu* léte 2022. december 7-én az evidencia felé közeledett.

Az előbb bemutatott hun (kori) „csúcstelre” utaló régészeti leletek egyértelműen kirajzolják Buzău mikro-régiót mint a Hun Birodalom „háborús gépezetének” centrumrégióját. Ott, ahol rendkívüli fontos döntéseket hoztak a Hun Birodalom 5. század első felében felmerülő

külpolitikája kapcsán. Bóna szerint ez a központ talán Attila idejében átkerül a magyar Alföldre, amelyet a közép-európai hunok eddigi legnagyobb, a nagykirályok családjához kapcsolható áldozati lelete (Szeged-Nagyszéksós) tanúsítana. A tavalyi évben előkerült sír, de a többi, a szakirodalom által az úgynevezett D2 kronológiai időszámba sorolt leletanyag arra utalhat, hogy e két központi hatalmi központ párhuzamosan működhetett: az egyik a magyar Alföldön, a másik a román Alföldön. Az Attila vezette délkeleti, illetve nyugati irányú hun geopolitikai stratégia fényében ez tűnik logikus(abb)nak.

Az Attila 453-as halálát követő örökösödési háborút részlegesen megnyerő Ardarik vezette királyságról, struktúráiról, szervezettségéről alig tudunk valamit,²⁶ azonban a havaselnéi régészeti kutatások alapján az írott forrásokban feltűnő *Dacia* Olténia területét jelenthette. Elsősorban az Olt mentén, egészen Sucidava–Celeig déli irányban gepida jellegű leletanyag, illetve sírok ismeretek.²⁷ Mindezt megmagyarázza az a tény, hogy a Vöröstorony-szorosnál a román Alföld fele vágató Olt mente az őskortól a napjainkig a legfontosabb kommunikációs hálózat az Erdélyi-medence és Olténia, illetve Havasalföld között.

A Buzău környéki hun *ordu* a történelem kódéba vezetett. A környékén később szláv ajkú népesség telepedett le (lásd például Sărata Monteoru temetőjét), hogy jóval később újabb ázsiai nomád népességek kerítsék uralmuk alá a néhai *ordu* stratégiai fontosságú mikro-régióját.²⁸ ■

a Hun Birodalom „háborús gépezetének” centrumrégiója

25 R. C. BLOCKLEY: *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodoros, Priscus and Malchus. Classical and Medieval Texts, Papers and Monographs* 6. Francis Cairns, Cambridge, 2009. 281.

26 Erwin GÁLL – Gergely SZENTHE: *The “Migration” Period = Constitutional History of Transylvania*. szerk. Emőd VERES, Springer Nature, Berlin, 2023.

27 Dorel BONDOC – Mirela COJOC: German discoveries at Sucidava-Celei in the 6th century. *Studia Academica Șumenensia*, 2014/1. 39–50. Ugyancsak az erdélyi gepida sírokra jellemző úgynevezett „bepecsételt” díszű kerámia is számos helyen feltűnik, amelyet talán ugyancsak a gepida hatalmi jelenléttel magyarázhatunk (Andrei Măgureanu információja).

28 Alin FRÎNCULEASA – Roxana MUNTEANU – Daniel GARVĂN – Cătălin DINU – Octav NEGREA – Bianca Preda BĂLĂNICĂ – Laurențiu GRIGORAȘ – Angela SIMALCSIK – Luminița BEJENARU – Daniela CRISTEA-STAN – Florin CONSTANTIN – Marta PETRUNEAC – Marin FOCȘĂNEANU – Tiberiu Bogdan SAVA – Andreea DIMA – Gabriela SAVA – Maria ILIE: Turanici la Dunărea Inferioară – complexe cercetate recent în nordul Munteniei. *Materiale și Cercetări Arheologice*, 2020/16. 199–228.